

*Blooms
Love with
each new Day*

Жіночі імена на мапі Вінниці

Частина I

Вони здійснювали подвиги на фронтах Другої світової війни, проявляли дивну сміливість і рішучість в мирний час, досягали значних висот у спорті, розвивали науку і мистецтво. Все це – про видатних жінок, імена яких увічнені в назвах вулиць нашого міста.

Назви вулиць – це неписемний архів історії кожного населеного пункту.

Більшість вулиць нашого міста, своїми назвами зобов'язані певним історичним подіям, видатним діячам, які залишили помітний слід у житті та історії нашого краю й нашої країни. Деякі з них – з жіночими іменами. Хоча в Вінниці зовсім мало вулиць, названих на честь видатних жінок, проте історія кожної з них ще раз доводить, що жінки далеко не слабка стать.

Загалом у Вінниці вулиць, провулків та площ, які носять імена жінок трохи менше ніж три відсотки. Героїнями для них стали: Марія Гавриш, Алла Горська, Марія Заньковецька, Ольга Кобилянська, Соломія Крушельницька, Марія Литвиненко-Вольгемут, Марко Вовчок, Ганна Морозова, Олена Пчілки, Ляля Ратушна, Юлія Рябчинська, Аріадна Стебельська, Зоя Ткаченко, Леся Українка, Квітка Цісик, Ліза Чайкіна. Бачимо, що тут представлені як всеукраїнські постаті, так і місцеві активістки, спортсменки та громадські діячки.

І все ж, про багатьох жінок, яких увіковічили у назвах вулиць, ми знаємо не так уже й багато. Саме тому, щоб розібратися хто ці жінки і яка їхня доля, звернемося до історії і проведемо невелику екскурсію саме по жіночих топонімах нашого міста.

Сподіваємось наша розповідь стане цікавою всім, хто цікавиться історією рідного міста.

Гавриш Марія

Шлях до висот майстерності Марії Гавриш розпочався в Вінниці. Майбутня чемпіонка народилася 12 червня 1931 року в багатодітній родині. Батько Марії – герой громадянської війни, орденоносець Федір Гавриш був розстріляний нацистами. Постраждали від окупантів й інші члени родини. Від катувань помер старший брат Володимир, забрали до Німеччини сестру Надію. Через всі ці негаразди важко хворіла матір. Часто домашні турботи лягали на плечі Марії. Після звільнення Вінниці від німецько-нацистських окупантів, у Вінниці наступили мирні, але дуже важкі дні буденного життя.

Повноводний і широкий в гирлі, Південний Буг у своїх верхів'ях є невеликою річкою. Тут-то і народився спортивний талант Марії. Жвава чорноока дівчина любила свою річку. Вона була щаслива, коли їй вдавалося переплисти на інший берег.

Неподалік була водна станція «Динамо», і Марія годинами спостерігала, як плавають справжні плавці. Тямуца дівчина помічала всі рухи спортсменів, а потім, пішовши на улюблене містечко на річці, багато разів повторювала ці рухи. Незабаром вона перепливала річку з берега на берег без відпочинку десятком разів.

Зі спогадів Марії Гавриш:
«Одного разу, вже після війни, знаходячись на ринку, побачила афішу, яка сповідала про першість міста з плавання. Мені саме того дня виповнилось 15 років. Вирішила піти

подивитись. Спробую – подумала я! Побігла на водну станцію «Динамо». Там мене військові допустили до змагань, правда з великими труднощами. Стрибати з тумби не вміла, але коли закінчила заплив брасом – нічого не зрозуміла. Нікого навколо. Невже прийшла останньою? З'ясувалось першою! Та ще й рекордом області! Відтоді «Динамо» стало моїм рідним домом, моїм життям».

Тренер Михайло Солодар не помилився, визначивши в дівчині яскраве спортивне обдарування. Після одного тижня тренувань його нова вихованка брала участь уже в змаганнях на першість міста і пропливла 100 метрів за 1 хвилину 51 секунду, випередивши всіх інших. З цього дня Марія з захопленням стала займатися спортивним плаванням.

У тому ж 1946 році Марія виступала в Дніпропетровську на змаганнях школярів, які боролись за першість України, і виграла там три перших місця. На цей раз 100 метрів брасом вона пропливла за 1 хвилину 37,8 секунди.

У 1947 році дівчина вийшла на міжнародну арену. Вона їздила в складі делегації радянських плавців в Чехословаччину. Восени, змагаючись за першість країни серед дівчат, Марія зайняла чотири перших місця в плаванні брасом та на спині. Стометрівку вона пройшла вже в 1 хвилину 32 секунди. Спортивно-технічні результати молодої брасистки були настільки високі, що в серпні 1948 року її включили до складу учасників всесоюзних змагань динамівців. Тоді ж вона вперше встала на старт поруч з дорослими спортсменками.

Марія зробила, здавалося, неможливе: вона пропливла 100 метрів брасом уже за 1 хв. 30 с. Поєдинок в запливі на 200 метрів також закінчився перемогою Гавриш. З того часу за Марією закріпилась репутація

грізної конкурентки найсильніших.

В липні 1950 року Марії виповнилося 19 років. На той час їй належали всі рекорди України в плаванні брасом та батерфляй. На змаганнях з плавання в м. Київ на своїй коронній дистанції – 100 м брасом вона встановила всесоюзний рекорд 1 хв. 20,5 с.

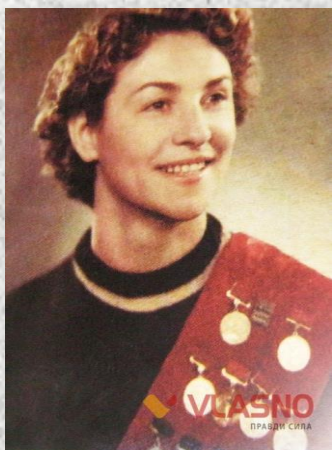
В середині 1952 р. Марія почала підготовку до участі у XV Олімпійських іграх. Спортивна

слава, що так раптово прийшла до вінницької плавчині, не запаморочила їй голову. Марію запрошували переїхати до Москви, але вона вирішила залишитись в Україні. Київ став рідною домівкою видатної спортсменки. Тут вона знайшла свою кохану людину, створила прекрасну сім'ю, гідно виховала своїх нащадків. За одинадцять років виступів за збірну команду СРСР Марія весь час входила до десятки найсильніших у світі, чотирнадцять разів ставала чемпіонкою СРСР, встановила 26 рекордів Радянського Союзу.

У 1991 році Марія порадувала своїх прихильників новими перемогами на блакитних доріжках басейну. Вона вкотре виграє звання чемпіонки Радянського Союзу серед ветеранів. Мало хто знає, як важко дісталася спортсменці ця перемога. На той час Марія вже була важко хвора. Восени 2001 року її не стало.

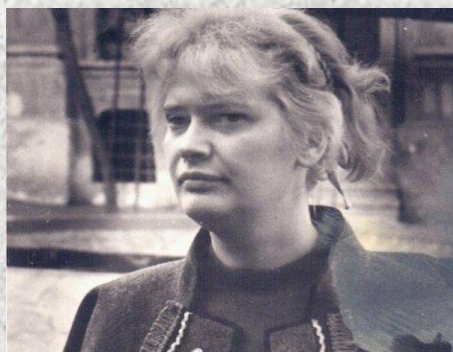
Попри всі труднощі, Марії Гавриш вдалося стати кумиром для багатьох тодішніх хлопців та дівчат. Її ім'я було відомим в усьому Радянському Союзі та далеко за межами країни. Чесна, цілеспрямована і дуже весела – такою пам'ятають чемпіонку друзі та рідні.

Внесок Марії Гавриш у розвиток спортивного плавання СРСР та України – неоціненний. Вона виховала не одне покоління спортсменів. Але визнання Марія Гавриш знайшла лише тоді, як наша держава стала незалежною. Розпорядженням Президента України Марії Федорівні, одній з перших, призначено державну стипендію України за вагомий внесок в розвиток олімпійського руху в Україні, високі спортивні та трудові досягнення, як видатному діячу фізичної культури та спорту.

Нині у Вінниці проводиться щорічний відкритий турнір з плавання, присвячений пам'яті Марії Гавриш. Її ім'я навіки викарбуване золотими літерами в історії спорту країни.

Алла Горська

Алла Горська народилася 18 вересня 1929 року в Ялті. Вона була дочкою відомого кінодіяча Олександра Горського, який в різні часи очолював Ленфільм, Ялтинську, Київську й Одеську кіностудії. Під час Другої світової війни лишилася з мамою в Ленінграді, пережила дві блокадні зими.

У 1943 році родина Горських перебралася до Києва. Алла закінчила із золотою медаллю Київську художню середню школу імені Шевченка та Київський художній інститут, працювала в галузі станкового та монументального живопису.

Ті, хто вчився з дівчиною, розповідали про її незалежний характер, відкриту та веселу вдачу. Вона уміла бути «душею компанії».

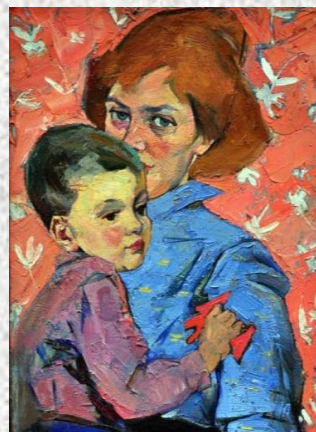

Тоді ж Алла зустріла свого майбутнього чоловіка Віктора Зарецького. Вони одружилися ще студентами, працювали в одній майстерні, разом подорожували Україною, разом створили багато монументальних робіт. У тих мистецьких подорожах, у вільному спілкуванні молодих митців – художників, поетів, письменників – народився стиль Алли Горської, який ніяк не вписувався у рамки визначеного компартією «соцреалізму».

Перші картини Горської були присвячені шахтарській праці. Її роботи одразу потрапили на всесоюзні виставки, її чекала блискуча кар'єра «радянського художника». Але Аллу захопила українська стихія.

Алла Горська з чоловіком Віктором Зарецьким в художній майстерні. 1960 рік

Алла Горська. Автопортрет з сином.

На початку 60-х років Алла Горська разом із Віктором Зарецьким, Василем Стусом, Василем Симоненком, Іваном Світличним організували Клуб творчої молоді (КТМ) у Києві. Окрім них, туди увійшли Іван Драч, Євген Сверстюк, Ірина Жиленко, Михайлина Коцюбинська, Микола Вінграновський, Лесь Танюк, Іван Дзюба. Молоді митці проводили дискусії, мистецькі вечори, влаштовували виставки, займалися самвидавом,

морально і матеріально підтримували одне одного.

Помешкання художниці стало одним із місць, в якому дуже часто збиралися ті, хто увійшов в історію як «шістдесятники».

Алла Горська з батьком і сином Олесем. 1959 рік

Євген Сверстюк розповідав, що друзі навіть хотіли у мarmorі увічнити такі слова про Аллу Горську: **«Вона пройшла між нами світлим добрим духом, із вірністю неофіта...»** «Неофіта» – бо жінка не належала з народження до української культури в широкому розумінні цього слова, не знала української мови, але стала однією з тих, кого за вільнодумство карали. Українську мову Алла Горська вивчила у спілкуванні зі своїми друзями по КТМ.

Тарас Шевченко (1960)

Квітуча фантазія (1960)

У 1964 році група художників Опанас Заливаха, Людмила Семикіна, Галина Севрук, Галина Зубченко й Алла Горська взялися створювати вітраж до 150-річчя Тараса Шевченка у вестибюлі Червоного корпусу Київського національного університету. Жорсткі правила вимагали, щоб усі ескізи пройшли затвердження. Їх затвердили й після цього художники створили макет у натуральну величину. Роботу назвали **«Шевченко. Мати»**.

Побачивши макет, партійне керівництво запанікувало. Вочевидь, зображений там Шевченко та образ України-

матері не вписувалися у закріплені радянською ідеологією стереотипи. Скликали засідання партійного бюро при Київському відділенні спілки письменників України й там, за усталеним в СРСР зразком,

«засудили як ідейну ворожу» творчість групи митців. Партійні функціонери кваліфікували роботу Горської як ідейно хибну.

Аллу виключили зі спілки художників. Саме в цей час Комітет державної безпеки СРСР (КДБ) організував прослуховування в її квартирі. Для того, щоб поновитися у спілці, завжди пряма та рішуча Горська поїхала до Москви.

У ті часи заборонялося збиратися біля пам'ятника Тарасу Шевченку. Щоб показати своє ставлення до цих обмежень, 22 травня 1963 року Алла Горська взяла участь у покладанні квітів до пам'ятника великого поета.

**Портрети
Івана Світличного
та
Василя Симоненка.
1963 рік**

В 1965 році жінка гостро відгукнулася на серію арештів української інтелігенції, надіславши протест на ім'я прокурора. Матеріально й морально підтримувала родини політв'язнів, листувалася з ними, їздила на судові процеси, організовувала збори коштів на допомогу сім'ям засуджених, організовувала зустрічі з тими, хто

повертався з таборів. У квітні 1968 року поставила свій підпис під відомим листом-протестом 139 діячів науки й культури до тодішніх керівників СРСР з приводу незаконних арештів і закритих судів над дисидентами. **«Вона дуже любила людей і прагнула їм допомогти»**, – розповідав Євген Сверстюк.

Горську неодноразово викликали в КДБ на допити та на «профілактичні розмови» з попередженнями й погрозами. Куди б вона не йшла, за нею стежили. Художниця, і усі її однодумці жили під цим постійним пресом, в атмосфері несвободи, але при цьому примудрялися бути веселими й здатними творити.

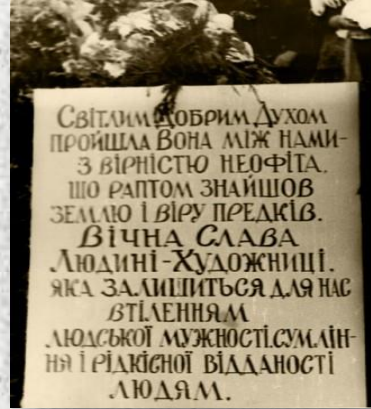
Григорій Пришедько, Алла Горська, Григорій Синиця, Віктор Зарецький на риштуваннях мозаїки.

28 листопада 1970 року Алла Горська поїхала до Василькова, де жив її свекор Іван Зарецький, забрати родинну реліквію – швейну машинку «Зінгер».

2 грудня її тіло знайшли в льосі хати із розтрощеною молотком головою. За день до цього біля залізничної станції Фастів-2 на коліях знайшли тіло батька Віктора Зарецького з відрізаною головою. Слідство зупинилося на версії, що Горську вбив свекор «на ґрунті глибокої особистої неприязні» і закрило справу «у зв'язку зі смертю підозрюваного».

Ніхто не захотів дослухатися до аргументів, що чоловік похилого віку не міг завдати такого удару. Відомо, що батько Віктора Зарецького навіть насилу пересувався з ціпком. Також положення тіла Івана Зарецького на залізничній колії могло вказувати, що його тримали.

Слідство довго не давало дозволу на поховання, через що церемонія прощання відбулася лише 7 грудня 1970 року. Поховали Горську на щойно відкритому Берковецькому кладовищі. Похорон перетворився в акт громадянського спротиву.

Могила Алли Горської

Донеччанка Людмила Огнева упорядкувала листи Алли Горської 1949–70-х років, заяви, скарги та звернення до влади, нотатки, щоденники, спогади сина та друзів і видала у 2015 році книгу «Алла Горська. Душа українського шістдесятництва».

У книзі також є сторінки із зошита Алли Горської із вправами та диктантами з української мови. Окрім того, до книги увійшли репродукції робіт художниці, про які згадується у листах. Укласти цю книгу запропонував В'ячеслав Чорновіл ще на початку 70-х років. Василь Стус присвятив Аллі Горській свій вірш «Ярій, душе, ярій, а не ридай». Іменем Алли Горської названі вулиці у Києві, Львові, Вінниці, ряд громадських жіночих організацій діаспори. Дуже хочеться, щоб пам'ятали про цю неординарну жінку й сучасні українки.

«...вона височить білим привидом Доброго Духа, що втілює сумління, гідність, поривання молодості і сяйво вільного людського обличчя, освітленого талантом і відданістю людям». Цими рядками її

духовного побратима й соратника Євгена Сверстюка щонайкраще згадати Аллу Горську і нині.

Ганна Морозова

Радянська розвідниця, радистка, керівник підпільної інтернаціональної радянсько-польсько-чехословацької організації, Герой Радянського Союзу.

Ганна Морозова народилася 23 травня 1921 року в селі Поляни Мосальського району Калузької області в родині селянина. У батьків було п'ятеро дітей, старшою з яких була Ганна. Пізніше родина переїхала до міста Брянськ, а потім в селище Сеща Брянської області. До війни на станції Сеща, кілометрів за триста від Москви, розміщувалася авіаційна військова частина, де

двадцятирічна Ганна працювала скромним вільнонайманим діловодом, закінчивши 8 класів школи і курси бухгалтерів.

На другий день після початку війни дівчина подала заяву, щоб вирушити на фронт. Ганні відмовили, сказавши що й тут такий же фронт. І з травня 1942 року дівчина була залишена на підпільну розвідувальну роботу. В її групу входили дівчата, що працювали у сфері обслуговування німецької військової частини. Сещинській підпільниці вдалося зачарувати і зробити своїми помічниками молодих поляків, мобілізованих на роботу в німецьку армію. Пізніше, один із них, Ян Тіма буде згадувати, як Ганна і її дівчата, були пружиною і детонатором всієї їхньої справи.

Група Ганни не тільки добувала розвіддані. Підпільники займалися саботажем (підсипали цукор в бензин, пісок в кулемети, викрадали парашути й зброю) та диверсіями (до бомб та бомболюків літаків прикріплювали міни уповільненої дії, які вибухали в

повітрі, і літаки спалахували «з невстановлених причин» через годину – півтора після вильоту).

У вересні 1943 року після звільнення Червоною армією селища Сеца від німецько-фашистських загарбників сецінське інтернаціональне підпілля завершило свою роботу, а Ганну Морозову викликали в штаб 10-ї армії Збройних сил СРСР для вручення їй медалі «За відвагу».

Однак для дівчини боротьба з фашизмом на цьому не закінчилася. Вона вступила до лав регулярної Червоної армії. У червні 1944 року закінчила курси радистів. Як боєць розвідувальної групи «Джек» була закинута на територію Східної Пруссії під позивним «Лебідь».

З кінця 1944 року Ганна Морозова була в складі об'єднаного радянсько-польського партизанського загону. Несучи втрати, група «Джек» перейшла на окуповану німцями польську територію. 31 грудня 1944 року виходячи в розташування радянських військ, в бою на хуторі Нова-Весь розвідниця потрапила в оточення, отримала важке поранення – куля розтрощила зап'ястя лівої руки. Перемагаючи біль, «Лебідь» відстрілювалась до останнього патрона. А коли зрозуміла, що піти від есесівців не вдасться, підірвала себе гранатою, щоб не датися живою в руки ворогові.

Поляки поховали її в братській могилі містечка Градзанувле в 12 км на схід від міста Плоцьк. На могилі – мармурова плита з написом, висіченим польською мовою: «Ганна Морозова. Спи спокійно в польській землі!».

Серед безлічі героїнь-розвідниць Другої світової війни ім'я Ганни Морозової довгий час було в забутті,

але потім стало широко відоме завдяки фільму «Викликаємо вогонь на себе», де її роль блискуче виконала Людмила Касаткіна. 16 лютого 1965 року після показу цього фільму ветерани Великої Вітчизняної війни, громадські організації звернулися до керівництва СРСР з пропозицією присвоїти розвідниці звання Героя Радянського Союзу. І 8 травня 1965 Ганні Морозовій було присуджено звання Героя Радянського Союзу посмертно. У парку Перемоги міста Мосальськ встановлений бюст героїні. Її ім'ям в містах названі вулиці. Є така вулиця і в нашому місті.

Ляля Ратушна

Вінницька підпільниця Лариса Ратушна (Лялею її називали в родинному колі) народилася 1921 році в селищі міського типу Тиврів Вінницької області в родині службовця. Ляля закінчила середню школу в 1938 році, працювала піонервожатою.

У 1939 році дівчина вступила до Московського державного університету на механіко-математичний факультет. Перед самою війною писала матері: «23 червня здаю останній іспит, і вільний козак на все літо. Зустрічайте мене 27».

Війна зруйнувала всі її плани. Замість Лялі на Вінниччину прибув ще один лист: **«Дорога матусю! Мені залишилося здати тільки фізику, і я була б удома. Але я комсомолка, і моє місце на фронті. Стріляти з гвинтівки я вмю, з кулемета теж. Якщо доведеться спускатися на парашуті – і це зумю. На фронті я зможу принести користь, а довчитися ще встигну. Коли поб'ємо Гітлера – довчуся».**

У перших рядах комсомольської молоді Лариса

прийшла до військкомату з бажанням захищати Батьківщину, але, як і багато однолітків, опинилася серед мобілізованих студентів в охороні університетського корпусу. Ратушній цього було мало – вона регулярно здавала кров для поранених солдатів, брала участь в будівництві оборонних рубежів і протитанкових ровів.

Пізніше пішла на курси медсестер і в вересні 1941 року, нарешті, потрапила на фронт санінструктором полку 8-ї Краснопреснянської дивізії народного ополчення. Полк був сформований з добровольців – студентів, аспірантів і професорів університету. У своєму першому бою, поблизу Наро-Фомінська (Московська обл.) Ляля була захоплена в полон. Після низки невдалих спроб Лялі вдалося втекти з полону в листопаді 1941 року. Близько двох місяців знадобилося, щоб пішки дістатися до окупованої Вінниці.

**Ляля Ратушна з подругою
Мариною Цитовською**

У перші дні після повернення додому зустріла Ігоря Войцеховського, знайомого по школі, підпільника. Ігор рекомендував Ларису підпільному центру. Дівчина швидко влилася до лав народних месників. Вона займалася агітацією серед військовополонених, фабрикувала фальшиві документи. Вміння Лариси підробляти німецькі печатки врятувало багатьох людей від смерті та вивезення в Німеччину, а також дозволяло підпільникам ефективно вести свою діяльність.

Була середина літа 1942 року. Гестапівці прийшли на завод, де виготовляли свічки (там працювала Ляля). Вони довго щось перевіряли, шукали. Дійшла черга і до неї. Фашисти щось запідозрили... Ларису посадили в камеру, допитували, били, погрожували. Але не «витягли» з неї жодного слова про друзів-підпільників. З

в'язниці її перевели у гніванський концтабір.

Пізніше завдяки підкупу німецького чиновника їй вдалося звільнитися. Лариса поселилася в конспіративній квартирі під новим ім'ям – Лукія Степко. Підпільний комітет доручив їй роздобути друкарський шрифт, щоб обладнати підпільну друкарню, яку назвали «Україна». Гестапівці збилися з ніг, щоб знайти слід цієї друкарні, але гарно законспірована, вона діяла аж до повного звільнення Вінниці. За цей час надрукували та розповсюдили близько 70 тисяч листівок.

Знання німецької мови дало можливість Ларисі ходити в табір радянських військовополонених. Звідти з її допомогою вдалося звільнити кілька осіб. Звільнених військовополонених переправляли в партизанські загони. Провідником також була Лариса Ратушна.

Фронт наближався до Вінниці. У місті вже було чути далеку канонаду. У ці дні Лариса працювала особливо напружено. Підла рука зрадника обірвала життя мужньої патріотки за день до Перемоги. За іншою версією – причина загибелі Ратушної – вибух снаряду біля будинку, в якому вона перебувала. Їй було лише 23 роки.

Похована Лариса Ратушна з військовими почестями у Вінниці біля Вічного вогню у сквері імені Козицького. У нашому місті шанують пам'ять про героїчну дівчину.

Вінницький міський Палац дітей та юнацтва носить ім'я Лариси Степанівни Ратушної. Перед спорудою встановлене погруддя мужньої вінничанки.

У 1965 році їй посмертно присвоїли звання Героя

Радянського Союзу. На її честь названі одна з вулиць у нашому місті, школа та теплохід, що курсує Південним Бугом.

Юлія Рябчинська

Юлія Рябчинська (дівоче прізвище – Бабак) народилася 21 січня 1947 року в селі Піщанка, Вінницької області. Дитинство її припало на нелегкі повоєнні роки. Юля рано дізналася, що таке праця. Вона росла здоровою і міцною, але спортом не цікавилася. Коли дівчинку не прийняли в естрадно-циркове училище, вона пішла на курси медсестер. Тут, у Вінниці, вона вперше побачила греблю на байдарках. Юля загорілася бажанням спробувати самій. І одного разу вирушила на водну станцію. Вона навіть не сказала, що не вміє плавати, боялася, що відправлять назад. Було їй тоді 20 років. У веслуванні у Юлі з першого разу нічого не вийшло. Та вона прийшла на наступний день і записалася в секцію народного веслування.

На перших змаганнях Юлія намагалася триматися берега, на той випадок, якби байдарка перекинулася. У той день вона пройшла близько двадцяти кілометрів. Разом з втомою вона відчувала незвідану досі любов до веслування і непереборне бажання займатися цим видом спорту. З того дня Юля гребла щодня, по кілька годин. Незабаром дівчина їде в Київ на контрольні змагання спортивного товариства «Динамо». Юля ще багато чого не вміє. Вона програла старт і прийшла останньою. Тоді Рябчинська проявила свій характер, оголосивши привселюдно, що свого доб'ється.

У 1968 році Юля закінчила училище медсестер і стала працювати за фахом. Тренувалася до і після роботи. У тому ж році в Донецьку проводився чемпіонат УРСР, на якому Юля зайняла друге місце, виконавши норматив майстра спорту.

Вже через півроку спортсменка посідає третє місце на Всесоюзній першості товариства «Динамо». Саме в той час медсестра Юля познайомилася з фельдшером Рябчинським. Незабаром вони розписалися.

Юлія Рябчинська в складі збірної

Рябчинська поїхала в Одесу, куди її запросили як уже відому в гребному світі спортсменку. Навесні в молодій сім'ї народився син Ігор.

У 1971-му році веслувальниця, захищаючи кольори одеського «Локомотива», зуміла на заключному етапі перед Олімпіадою в Мюнхені виграти вирішальну гонку на зборах в Литві. Тоді їй вдалося обійти дворазову володарку олімпійського «золота» Людмилу Пінаєву.

У день фіналу Юля прокинулася о шостій ранку. Давно минули ті часи, коли вона вставала з першими півнями, а тут піднялася ні світ ні зоря. Подивилася на годинник і згадала будинок.

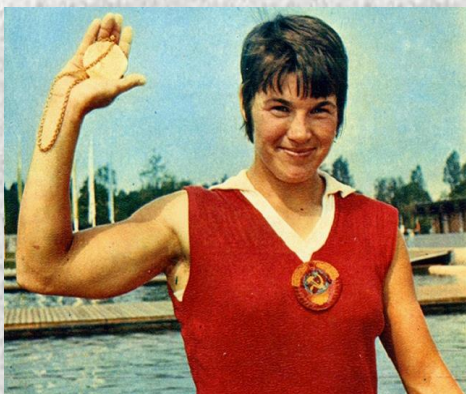
«...Вийти б зараз босою назустріч сонцю і піти, не думаючи ні про що. Або опинитися у Вінниці на водній станції. Прибігти туди, розштовхати сонного сторожа, отримати байдарку і поплисти

по річці, що парить раннім туманом...»

На фінішній прямій Рябчинська зробила ривок і виявилася сильнішою суперницею, вигравши вирішальну гонку. Талановита молода байдарочниця в тому ж 1971-му році відправилася на світову першість в Белград у складі радянської збірної, де зуміла завоювати свої перші міжнародні «золоті» нагороди.

На XX літніх Олімпійських іграх на дистанції в півкілометра серед байдарок-одиночок, Юлія продемонструвала справжній майстер-клас. Дівчина робила 132 гребки у хвилину, що давало їй відчутну перевагу над найсильнішою суперницею майже в чотири метри. То був рекордний відрив, а перемога байдарочниці поклала початок тріумфального виступу веслярів радянської збірної: вони зуміли взяти шість з семи розіграних золотих медалей.

Пізніше Юля намагалася згадати свої відчуття: **«Щось стискало мене, сковувало; відчуваю, зводить ноги. Я ніби засинаю, засинаю...» Залишалось 50 метрів. Якихось два прольоти в каналі, розміченому кольоровими буями. А ззаду наздоганяють. І раптом вона схаменулася: «Господи, та що ж я!» І як уві сні почула гонг. Ще гонг.**

Це фінішували всі інші, а перший гонг вдарив в честь Юлії Рябчинської. То була щаслива мить! Що таке 0,9 секунди перед найближчою суперницею, від якої відірвалася Юля? Мить, коли й слова не скажеш. На фініші це виразилося в чотирьох метрах переваги – це був максимальний відрив у семи фінальних заїздах XX Олімпіади.

Після Олімпіади Рябчинська вступила до Київського інституту фізкультури. Вона і в навчанні

прагнула бути першою. У неї був прямий, відкритий, хоча, може бути, трохи різкий характер. Юля все робила в повну силу – чи виступала на змаганнях, чи копала город, або прибирала у квартирі. Інакше вона не могла. Своїм ставленням до справи вона вмiла заражати товаришів.

Як виявилось, дівчина практично не вмiла плавати, і довго приховувала цей факт від своїх наставників. Спочатку вона боялася, що їй через це можуть не допустити до тренувань і змагань, а потім вирішила, що цей аспект не настільки важливий. Юлія зумiла стати чемпіоном СРСР, перемогти на світовій першості і взяти олімпійське «золото», демонструвала неймовірну завзятість і витривалість, але плавати з роками так і не навчилася.

Тренування на зборах в грузинському місті Поті пройшли в звичайному режимі, до бази залишалося пройти близько кілометра. Тренер Антоніна бачила, як Юля перекинулася парою слів зі своєю колегою, а після відволіклася. В який момент, і яким чином перекинулася байдарка, за фатальним збігом обставин, не бачив ніхто з присутніх. Буквально за хвилину до трагедії по річці пронісся катер з мисливцями, а після хтось звернув увагу на байдарку, що плаває догори дном. Через те, що річка в тому місці була досить вузькою, то спочатку в те, що трапилось звинуватили саме катер, але пізніше цю версію відхилили. Тренер і колеги дівчини до останнього моменту не вірили, що вона могла потонути, адже там було не дуже глибоко, та й сталося все поруч з берегом. Спочатку їй намагалися знайти своїми силами, адже думали, що вона зумiла виплисти. Але коли надій не залишилося, звернулися за допомогою до водолазів. Тiло дівчини знайшли недалеко від її човна. При розтині з'ясувалося, що в легенях Юлії немає ні грама води, тому причиною смерті був спазм дихальних шляхів, що трапився через різке занурення в дуже холодну воду. Трагедію визнали безглуздим нещасним випадком.

Дівчину ховали як наречену: в білій сукні й білих тфелках, які їй колеги по збірній купили у складчину.

Таке рішення було прийнято обопільно, адже Юля завжди була світлою людиною, тому і в останню путь її вирішили проводити у всьому світлому. Спочатку планувалося, що Рябчинську поховать на Алеї Слави в Одесі. На цей рахунок вже було спеціальне розпорядження, однак, в останній момент чоловік Олександр, пославшись на волю батьків дівчини, наполог на тому, щоб Юлю поховали на невеликому сільському цвинтарі в її рідному селищі Піщанка.

У школі, де навчалась Юлія, створено музей, її ім'ям названа вулиця в Піщанці, в м. Поті (Грузія, де вона загинула) та в нашому місті.

На корпусі № 2 медичного коледжу ім. акад. Д. К. Заболотного

розміщена меморіальна дошка «В цьому будинку в 1967–1968 роках навчалась Юлія Рябчинська чемпіонка XX Олімпійських ігор з веслування на байдарках і каное».

Юлія Рябчинська прожила коротке, але яскраве життя, змістом якої були праця і прагнення до перемоги, тільки до перемоги!

Зоя Ткаченко

Переважній більшості вінничан добре відоме ім'я Зої Ткаченко, оскільки ним названа одна з тролейбусних зупинок нашого міста. Вона заслужила такої честі за проявлену мужність під час дорожньо-транспортної пригоди, в результаті якої, рятуючи життя пасажирів, загинула сама. Ніхто і ніщо не може примусити

людину здійснити подвиг. Зазвичай у екстремальних умовах спрацьовує підсвідомість. А це – спресований досвід попередніх поколінь та моральні принципи, за якими живе людина. А ще – внутрішній порив душі.

Моральні принципи Зої Ткаченко були надто високі і гуманні. Коли вона ціною власного життя рятувала пасажирів, їй було усього 33 роки. І у неї було двоє малолітніх дітей – 13-річний син і 4-річна донечка.

У тролейбусне депо Зоя прийшла вчитися після десятирічки. Спочатку працювала контролером, а після закінчення школи водіїв почала керувати тролейбусом. За кілька років здобула кваліфікацію водія 1-го класу. За 9-ту п'ятирічку перевезла майже півмільйона пасажирів. Ударник комуністичної праці 1970 року. Ударник 9-ї п'ятирічки 1975 року. Кавалер ордена Трудової слави 3-го ступеня 1975 року. Займалася парашутним спортом.

Ось, як згадує про маму син Віталій Вікторович: – **Мама була дуже світлою людиною. Її усі любили і поважали. Лідер по натурі, ніколи не сиділа, склавши руки. Була ударником соціалістичної праці і активісткою громадського життя. Її навіть нагородили орденом Слави III ст. Вона кохалася у квітах і багато саджала їх на клумбах тролейбусного депо. «Світ треба прикрашати!» – любила повторювати. А ще вона була вправною рибалкою. Якось з батьком поїхала на риболовлю, то упіймала 30 рибин, а батько лише 12. Вона у всьому була для мене взірцем і мені так її не вистачає...**

Зоя Василівна Ткаченко вийшла у свій останній рейс 17 січня 1977 року. Того дня тролейбус №107, яким керувала 33-річна вінничанка йшов за звичним йому маршрутом: «Підшипниковий завод – Інструментальний завод». Зоя, як завжди була життєрадісна і весела. От тільки складні погодні умови непокоїли молоду жінку. Аварія сталася о 15 годині 10 хвилин, незадовго до кінця робочої зміни. Дорога була слизькою. Адже ожеледиця

серйозно ускладнювала рух як попутного, так і зустрічного транспорту. На вулиці Лебединського Зоя Ткаченко раптово загальмувала. Через ожеледицю тролейбус занесло й викинуло на зустрічну вантажівку, яка рухалася назустріч.

При зіткненні бензобак вантажної автомашини був пошкоджений. Вихлюпнулося пальне, і внаслідок цього обидва транспортні засоби загорілися. У тролейбус палаюча рідина потрапила через розбите лобове скло. Кабіну водія полум'я охопило за лічені секунди. Зоя могла б врятуватися, якби одразу вискочила з тролейбуса. Але тоді загинули б пасажирів. З останніх сил жінка встигла тумблером відчинити задні та середні двері й прокричати пасажирам, аби ті швидше виходили. До кнопки передніх дверей вона не дотягнулася. Ніхто з пасажирів не травмувався, а ось сама водійка згоріла заживо.

Наступного дня, 18 січня 1977 року, за мужність і самопожертву ім'я Зої Ткаченко постановою загальних зборів колективу Вінницького трамвайно-тролейбусного управління під час дорожньо-транспортної пригоди, що сталася по вулиці Лебединського, навічно записали до списків ветеранів трамвайно-тролейбусного управління. Розпорядженням Вінницького міськвиконкому від 10 жовтня 1988 року тролейбусну зупинку «Насінневий завод» перейменовано на «Імені Зої Ткаченко». На ній встановили меморіальну дошку.

Їй присвячено окремий стенд у музеї ТТУ. Посмертно нагороджена відзнакою Вінницького міського голови «За честь і мужність». Працівники ТТУ щорічно 17 січня відвідують могилу Зої Ткаченко та несуть квіти, оскільки саме квітами Зоя Ткаченко за

власною ініціативою прикрашала на той час територію нового тролейбусного депо адже квіти уособлюють

життя, з якого їй, молодій, працелюбній і надзвичайно красивій, довелося піти так рано.

Ліза Чайкіна

Ліза Чайкіна народилася 28 серпня 1918 року в селі Руно Пенівського району Тверської області) в селянській родині. Батько був інвалідом Першої світової, багато хворів, і всі роботи по господарству вела мама Лізи Ксенія Прокопівна. У віддаленому селі Руно тільки в 1928 році вперше відкрилася початкова школа. Для Лізи шкільне життя почалося тільки в 10 років. Щоб вчитися далі, треба було їхати в селище Пено, однак можливості не було, і дівчина змогла домогтися певних успіхів, займаючись самоосвітою. Після занять в школі Ліза щодуху бігла в поле і ділилася отриманими знаннями і новинами з мамою. Селянки любовно називали її «наша газета». Закінчивши чотири класи Ліза була призначена завідуючою хатою-читальнею, а потім – рахівником. Всі сили віддавала громадській роботі: навчала колгоспників грамоті, керувала роботою гуртків художньої самодіяльності. Паралельно займалася самоосвітою: вивчала аграрну науку, почала освоювати ази журналістики в районній газеті. У дівчини виходило все, і друзі жартували, що Чайкіну чекає велика кар'єра.

На жаль, всім цим планам не судилося збутися, почалася війна. Напередодні приходу окупантів в Пено за активної участі Чайкіної був сформований

партизанський загін, для якого була підготовлена лісова база. При формуванні загону Лізі були доручені підбір і організація роботи зв'язкових.

В ході першого завдання, як бійцю партизанського загону Лізі у складі диверсійної групи належало підірвати міст. Була виконана величезна розвідувальна робота по з'ясуванню часу зміни часових, графіка проходження ворожих ешелонів. Загін з честю виконав поставлене завдання – шляхопровід знищений, склад з боєприпасами пущений під укіс. За три місяці діяльності загін повністю звільнив віддалений

район від загарбників. Партизани ліквідували 170 гітлерівців, в тому числі 22 офіцери, знищено 58 автомашин, підірвано три великих моста. Партизани допомогли переправити через лінію фронту 150 солдатів і командирів Червоної Армії, що виходили з оточення. Ліза Чайкіна безпосередньо брала участь в більшості бойових операцій партизан.

В одному з боїв Ліза захопила у німецького офіцера дуже цінні документи і карти. Цей її трофей і зараз зберігається в Центральному музеї Збройних сил у Москві.

У останній рейд по селах Ліза Чайкіна вирушила 12 листопада 1941 року. Це була пропагандистська група, що поширювала листівки, які партизанам перекинули через лінію фронту. Свій похід вона почала з Залісся. Операція була небезпечною, тут дівчину добре знали, і в разі провалу могла постраждати вся її сім'я. За десять днів свого походу Ліза побувала в 14 селах. Відвазі дівчини, якій доводилося ночами пробиратися крізь ліс, переходячи з села в село, дивувалися дорослі партизани.

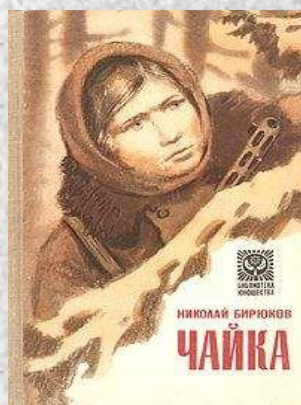
Один такий перехід виявився для Лізи останнім, на хуторі «Червоне Покатіще», де ночувала у своєї подруги Марії Купорової. Це була остання їхня зустріч. Вранці відважна партизанка була схоплена німцями, її впізнав місцевий староста, особистість Чайкіної підтвердили ще

два зрадника. Будинок Купорових спалили, сім'ю розстріляли, а Лізу заарештували. Це сталося 22 листопада 1941 р. У той же день Лізу привезли в місцеве гестапо. Тут її довго катували, били залізними прутами. Дівчина мовчала. Вранці 23 листопада 1941 року змучену Лізу вивели на берег Волги до водокачки. На кару зібрали місцевих жителів. Їй знову обіцяли життя в обмін на відомості про партизанський загін, але вона сказала: **«Вмираю за Батьківщину! Вона помститься!»**. Ліза була вбита німецьким офіцером. Дівчина знала дуже багато, але і під жорстокими тортурами не зрадила своїх, зберегла десятки життів товаришів по боротьбі.

Указом Президії Верховної Ради СРСР від 6 березня 1942 року Єлизаветі Іванівні Чайкіній присвоєно звання Героя Радянського Союзу посмертно. Також Ліза Чайкіна була нагороджена орденом Леніна. Її ім'я отримав і 630-й винищувальний авіаційний полк. Літаки з'єднання вирізали написи на борту: «За Лізу Чайкіну!».

Життя і подвиг Лізи Чайкіної знайшли відображення у романі Миколи Бірюкова «Чайка», який є у фонді нашої бібліотеки. Їй присвятила свою поему Марія Комісарова.

Тож, мандруйте вулицями нашого міста, милуйтеся його краєвидами, пізнаючи життя, творчість, талант та випробовування Великих жінок, іменами яких названі вулиці та провулки Вінниці, і чекайте на продовження нашої екскурсії.

Джерела із фондів НТБ

Бірюков, М. Чайка [Текст] : Роман / М. Бірюков. – Сімферополь, 1975. – 372 с.

Горська, А. Алла Горська: витратити себе всю [Текст] / А. Горська // Кіно-Театр. — 2002. — С. 44-45.

Зарецький, О. Мій 1970 рік (Алла Горська) [Текст] / О. Зарецький // Українська культура. — 2004. — С. 10-11.

Кріль, Н. Сузір'я яскравих зірок на тлі тотальної негоди: Митці-шістдесятники в контексті своєї доби [Текст] / Н. Кріль // Дивослово. — 2005. — С. 2-8.

Коцюбинська, М. Епістолярна панорама шістдесятих [Текст] / М. Коцюбинська // Київська старовина. — 2000. — С. 100-117.

Перлина українського шістдесятництва: До 85-річчя від дня народження А. О. Горської (1929-1970) [Текст] // Календар знаменних і пам'ятних дат. — Київ : Книжкова палата України, 2014. — №3. — С. 99-114.

Використані електронні джерела

100-річчя видатної землячки [Ляля Ратушна] [Електронний ресурс] // Вінницький міський палац дітей та юнацтва : вебсайт. – Режим доступу: <https://cutt.ly/InjMIoo>, вільний. – Назва з екрану. – Дата перегляду: 25.02.21.

Анна Афанасьевна Морозова, Герой Советского Союза [Электронный ресурс] // LiveJournal : вебсайт. – Режим доступа: <https://cutt.ly/znjNFMm>, свободный. – Название с экрана. – Дата просмотра: 26.02.21.

Вінничанка згоріла заживо, рятуючи пасажирів із палаючого тролейбуса [Електронний ресурс] // Vinbazar : вебсайт. – Режим доступу: <https://cutt.ly/7njX7b4>, вільний. – Назва з екрану. – Дата перегляду: 25.02.21.

День в історії – Марія Гавриш (Фірсова) [Електронний ресурс] // LiveJournal: вебсайт. – Режим доступу : <https://in-vin.livejournal.com/10018.html>, вільний. – Назва з екрану. – Дата перегляду: 25.02.21.

Лиза Чайкина – комсомолка и партизанка с характером Жанны д'Арк [Электронный ресурс] // История.РФ: вебсайт. – Режим доступа: <https://cutt.ly/knjNZ15> свободный. – Название с экрана. – Дата просмотра: 26.02.21.

Лиза Чайкина [Электронный ресурс] // ВикиЧтение : вебсайт. – Режим доступа: <https://cutt.ly/bnjNNMd> свободный. – Название с экрана. – Дата просмотра: 26.02.21.

Морозова Анна Афанасьева [Электронный ресурс] // Герои страны : вебсайт. – Режим доступа: <https://cutt.ly/snjNUQf>, свободный. – Название с экрана. – Дата просмотра: 26.02.21.

Панченко, Ярослав Максималістка з Піщанки [Електронний ресурс] / Я. Панченко // День : вебсайт. – Режим доступу: <https://cutt.ly/onjCsUR>, вільний. – Назва з екрану. – Дата перегляду: 25.02.21.

Петров, Володимир Вінницька легенда загинула у Грузії [Електронний ресурс] / В. Петров // 20 хвилин : вебсайт. – Режим доступу: <https://cutt.ly/fnjCkfo>, вільний. – Назва з екрану. – Дата перегляду: 25.02.21.

Позняк-Хоменко, Наталка 1929 – народилася Алла Горська, художниця [Електронний ресурс] / Н. Позняк-Хоменко // Український інститут національної пам'яті : вебсайт. – Режим доступу: <https://cutt.ly/fnjCv4m>, вільний. – Назва з екрану. – Дата перегляду: 25.02.21.

Ратушная Лариса Степановна [Электронный ресурс] // Герои страны: вебсайт. – Режим доступа : <https://cutt.ly/3njCJOc>, свободный. – Название с экрана. – Дата просмотра: 26.02.21.

Федоренко, Ольга Врятувала 120 пасажирів тролейбуса: історія подвигу вінничанки Зої Ткаченко [Електронний ресурс] / О. Федоренко // Суспільне новини : вебсайт. – Режим доступу: <https://cutt.ly/HnjCum3>, вільний. – Назва з екрану. – Дата перегляду: 25.02.21.

Цалик, Станіслав Блог історика: 1970 рік. Убивство Алли Горської [Електронний ресурс] / С. Цалик // BBC NEWS / Україна : вебсайт. – Режим доступу: <https://cutt.ly/mnjCWWj>, вільний. – Назва з екрану. – Дата перегляду: 25.02.21.

Штогрін, Ірина Вона була «душею шістдесятництва» і її вбили. До ювілею Алли Горської [Електронний ресурс] / І. Штогрін // Радіо Свобода : вебсайт. – Режим доступу: <https://cutt.ly/unjCI5W>, вільний. – Назва з екрану. – Дата перегляду: 25.02.21.

Дякуємо за увагу!

Матеріал зібрала й впорядкувала
Васюта С. О.,
провідний бібліотекар
відділу обслуговування навчальною літературою
Науково-технічної бібліотеки
Вінницького національного технічного університету
library@vntu.edu.ua

Вінниця 2021